

Päivi Heikkilä-Halttunen

RAKKAUS KIELEEN SYNTYY AINA SYLISSÄ

Vinkkejä perhelukemiseen

Suomessa on vasta viime aikoina havahduttu siihen, että huono lukutaito on uhka syrjäytymiselle. Arkinen vuorovaikutus ja kielen monipuolinen käyttäminen lapsen kanssa keskustellen, lorutellen ja kirjoja lukien ovat parasta treeniä lapsen myöhempään lukutaitoon.

Yhteisten lukuhetkien kautta vanhemmat lahjoittavat lapselleen mielikuvituksen siivet ja antavat rikkaan sanavaraston, joista koituu hyötyä ja iloa pitkälle aikuisuuteen asti.

Lapsi nauttii kielen poljennosta ja riimeistä jo paljon ennen kuin hän ymmärtää sanoja ja osaa itse tuottaa puhetta.

Pieni vauva on ahnas sanoille ja kielen monille vivahteille. Siksi lapselle on pienestä pitäen hyvä puhua paljon ja höpötellä aivan arkisia asioita. Sisältöä jopa tärkeämpää on, että lapsi ja vanhempi ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa keskenään. Vanhemman tavallinen puhe on parasta musiikkia vauvan korville.

Virkeälle vauvalle voi **lorutella ja laulaa** rytmikkäästi ja uniselle vauvalle hyristään rauhoittavia univiisuja ja runoja. Päivittäiset hoitotoimet, kuten vaipanvaihto, kylvytys ja pukeminen, ovat otollisia vuorovaikutukseen rakentuville leikkirunoille, joissa keitetään hiiren kanssa puuroa, lähdetään kukon kanssa köröttelemään tai lennetään ilmassa kotkan

tavoin. Toiminnalliset lorut vetreyttävät samalla aikuisen jumiutunutta kroppaa, kun lasta hyppytetään ja nostetaan ylös.

Arki tutuksi kuvien avulla

Muutaman kuukauden ikäinen lapsi kohdistaa jo katseensa värikkäisiin ja selkeäpiirteisiin kuviin. Kartonkiset **katselukirjat** kertovat lapsen elinpiiriin liittyvistä esineistä ja asioista ja kun kirjojen kuvia katsotaan säännöllisesti yhdessä, niistä tulee lapselle tuttuja ja mieluisia.

Lukeminen ja kuvien katsominen muuttuu vastavuoroiseksi, kun aikuinen pyytää lasta etsimään kirjasta yksityiskohtia: missä pallo, missä nalle? Kun lapsi oppii istumaan, hänen kätensä vapautuvat kääntelemään itse tukevia sivuja. Taaperoikäistä voi totuttaa viihtymään kirjojen parissa välillä myös yksinään.

Taapero- ja leikki-ikäinen kiinnostuu kuvakirjoista, joissa on selkeät kuvat ja vähän tekstiä. Jokainen kuvakirja on lapselle aina myös **tietokirja**, joka lisää ymmärrystä ympäröivästä todellisuudesta. Aluksi tutut ja turvalliset arjen asiat kiinnostavat enemmän, mutta vähitellen käsitys maailmasta avartuu ja satumaan portit avautuvat. Lapsi oivaltaa, että asioita tapahtuu ”leikisti ja oikeasti”, ja kumpikin tukee hänen kasvuaan ja kehitystään.

Puhumaan opetteleva lapsi omaksuu paljon uusia sanoja hänelle ääneen luetuista kirjoista. Aktiivisen sanavaraston kasvaessa lapsesta tulee varsinainen sanasieppo ja -ahmatti. Lorujen ja lastenkirjojen kieli on usein monipuolisempaa kuin arkinen puhekieli. Kun lapsi saa pienestä pitäen kuulla paljon ääneen lukua tai vapaata tarinankerrontaa, hän hahmottaa paremmin puhekielen ja kirjoitetun kielen väliset erot, jotka ovat suomen kielessä varsin isoja.

Uudestaan, monta kertaa päivässä

Leikki-iässä ja vielä myöhemminkin lapsi saattaa pyytää aikuista lukemaan samaa kirjaa tai yksittäistä tarinaa aina uudelleen. Toiston tarpeelle voi olla monia syitä: tutun tarinan kuunteleminen voi olla lapsesta rentouttavaa, jos arki on muuten kovin kiireistä tai epävarmaa. Sadussa, tarinassa tai kuvakirjassa voi olla jokin lapsen kehitysvaiheeseen liittyvä asia, jonka lapsi oivaltaa vasta useamman lukukerran jälkeen. Joskus tarina voi olla niin monikerroksinen, että lapsi kiinnittää eri lukukerroilla huomionsa eri tasoihin ja yhdistelee sitten vähitellen tarinan palaset kohdalleen.

Kirjojen lukeminen ja loruttelu tukevat lapsen tunnetaitoja. Tarinoiden kautta lapsi voi eläytyä erilaisiin tunteisiin ja tilanteisiin sekä peilata kirjan sankarien tunteita omaansa. Monipuolisen sanavaraston ansiosta lapsi pärjää ryhmässä paremmin, kun pystyy perustelevaan sanallisesti näkökantansa. Rikkaan kielen omaava lapsi on usein myös suosittu leikkikaveri.

Tutkimusten mukaan jo 15 minuutin päivittäiset toistuvat lukuhetket riittävät, mutta lukemiseen käytetyllä ajalla ei toisaalta ole mitään suositeltua ylärajaakaan. Lastenkirjalle ja loruttelulle löytyy monta otollista hetkeä aamusta iltaan. Lukuhetkeä ei tarvitse pantata hetkeen ennen nukkumaanmenoa, myöhäiseen iltaan asti, jolloin sekä ääneen lukeva aikuinen että lapsi ovat jo väsyneitä. Myös lukemisen jälkeiselle keskustelulle on hyvä jättää tilaa. Usein kirjan tai ääneen kerrotun tarinan kuunteleminen rentouttaa lasta ja hänen on helpompi avautua arkisista murheistaan tai iloistaan.

Yhteiset lukutuokiot antavat aikuiselle tietoa oman lapsen erityisominaisuuksista.

Rakastaako lapsi vauhtia ja jännitystä vai verukkaista ja rauhallista tarinaa? Suosiiko lapsi kirjavalinnoissaan satua vai tietoa? Minkälaiseen kuvitukseen lapsi kiintyy? Ääneen luetun tarinan kuunteleminen kouluii lapsen keskittymiskykyä ja sosiaalisia taitoja, joita tarvitaan myöhemmin päiväkodissa ja koulussa.

Aikuisen on hyvä tiedostaa lapsen kulloinenkin kehitysvaihe ja tukea sitä kaikin mahdollisin keinoin. Suomessa ilmestyy nykyisin valtavasti uusia lastenkirjoja. Aikuisen kannattaa nähdä

vaivaa ja yrittää etsiä omaa lasta kiinnostavia kirjoja. Apua voi pyytää kirjastosta ja kirjakaupasta. Jo taaperoikäisen kanssa voi käydä säännöllisesti kirjastossa tai kirjastoautossa ja antaa lapsen valita itsekin hänelle mieleisiä kirjoja.

Sadut, tarinat ja pidemmät lastenromaanit kiinnostavat jo neli-viisivuotiasta lasta.

Esikouluikäisen ja nuoremman lapsen mielikuvitus harjaantuu, kun hän saa luoda tarinaan oman kuvaston mielikuvituksessaan. Lasta voi myös haastaa tekemään tarinaan omat kuvitukset piirtämällä. Ja jos sadun, tarinan tai kertomuksen loppuratkaisu ei ole lapsen mieleen, hän voi sepittää itse paremman! Lapsi, jolle luetaan paljon, käyttää luettuja tarinoita myös sytykkeenä vapaalle leikille. Ja kun itseluottamus kasvaa, lapsi voi innostua tekemään kokonaan omia runoja ja tarinoita.

Kielellä saa leikkiä

Neli-viisivuotiaat leikittelevät kielellä luovasti. Kieli on lapselle kuin muovailuvahaa, jota voi käyttää moneen tarkoitukseen. Mitä itsevarmemmaksi lapsi tulee oman sanavarastonsa ja kielenkäyttönsä kanssa, sitä useammin hän myös käyttää kieltä rohkeasti ja omaperäisestikin. Tällainen kielen nurinkääntäminen tai kapinointi kielen kautta kuuluu luonnollisena osana lapsen kehitykseen ja aikuisen tulisi suhtautua siihen uteliaasti ja kannustavasti.

Suomi tunnetaan maailmalla hyvästä kirjastoverkostosta ja meitä pidetään lukevana kansana. Kirjat ovat Suomessa itsestänselvyyttä. Kaikissa perheissä ei kuitenkaan ole tottumusta viettää paljon aikaa lasten kanssa keskustellen ja arkisia askareita puuhastellen tai lukea kirjoja ääneen lapsille.

Muista kulttuureista tulevia pienten lasten vanhempia on hyvä johdatella suomalaisiin käytänteisiin, mutta aivan yhtä olennaista on, että vanhemmat oivaltavat, että eri kielet ja kulttuurit ovat lapselle rikkaus: lapsen identiteetin kannalta kotikieli on ehdottoman tärkeä ja siksi vanhempien on hyvä osoittaa arkisten tekojen kautta lapselle, että he ovat siitä

ylpeitä. Ensikielen hyvä hallinta vahvistaa lapsen kaikkea kielellistä ajattelua ja tukee osaltaan myös uuden kielen oppimista.

Kielitaito – sekä kotikielenä olevan ensikielen että uuden kielen omaksuminen – auttaa lasta myös välillisesti monin tavoin. Lapsen on helpompi solmia uusia ystävyysuhteita ja pitää yllä myös vanhoja. On havaittu, että lapset, jotka saavat jo varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tukea oman äidinkiellensä ylläpitämiseen, menestyvät myöhemmin koulussa paremmin kuin ne, jotka eivät ole varhaista tukea saaneet.

Myös kantasuomalaisten vanhempien keskuudessa ymmärrys varhaisen lukemisen ja kirjojen merkityksestä on hapertunut ja aiemmin itsestään selvinäkin pidettyjä perusasioita kielen, sanavaraston ja vuorovaikutuksen merkityksestä lapsen kehitykselle on nykyisin syytä sanoittaa innostavasta näkökulmasta.

Ääneen lukeminen rikastuttaa kaikkien lasten kirjakieltä ja kielen tajua: lapsi oppii uusia sanoja, ilmauksia ja kielen vivahteita eräänlaisella kielikylpymenetelmällä; vaikka kaikki ilmaisut eivät olekaan ennestään tuttuja, niiden merkityssisältö avautuu asiayhteydestään vähitellen ja toiston kautta.

Lapsi ihailee vanhempiaan ja jäljittelee heidän toimiaan ja asenteitaan. Siksi olisi tärkeää, että vanhemmat sisäistäisivät arjessaan sen, kuinka tärkeää on kannustaa lasta kiinnostumaan kielestä ja kirjoista. Aikuisen on hyvä osoittaa kiinnostustaan lapsen lukutaidon edistymistä kohtaan. Olennaista on, että lapsi kokee ja kuulee, että aikuinen on ylpeä hänen edistymisestään.

Tarinankerronta avaa aisteja

Luku- ja kirjoitustaidoton aikuinen voi kertoa tarinoita omasta lapsuudestaan ja sukunsa vaiheista tai kertoa ulkomuistista itselleen mieluisia tarinoita. Jos lapsi on päiväkodissa mieltynyt tiettyihin ääneen luettuihin lastenkirjoihin, voidaan niitä yrittää lainata kotiin kirjastosta. Tällaisessa lukuhetkessä käännetään perinteiset asetelmat toisin päin, kun lapsi

kertoo ulkomuistista kirjan tarinan vanhemmalleen. Aikuinen saa kokea kirjan synnyttämän lumouksen konkreettisesti lapsensa reaktioiden kautta. Jaettu ilo on aina moninkertainen: isommat sisarukset voivat lukea ja tarinoida pienemmilleen ja suositella omia lempikirjojaan.

Yhteisten lukuhetkien ylivertaisuus todentuu myös verratessa lukemista moneen kalliiseen ja välineisiin sekä suorituspaikkaan sidottuun harrastukseen: riittää, että löydetään kiinnostava kirja, sopiva ajankohta siitä nauttimiseen, hyvä lukuvalo ja rauhallinen ympäristö.

Joskus lapsen voi olla vaikea rauhoittua lukuhetkeen: silloin kekseliäs aikuinen voi kehittää jonkun lukemiseen liittyvän rituaalin: kilistetään pientä tiukua ja viritetään korvat avoimiksi, tai kääriydytään pehmeään lukupeiton tai -viitan suojiin. Jokainen perhe voi luoda omat persoonalliset lukemisen tapansa.

Varhain aloitettujen lukuhetkien kautta saatu rikas sanavarasto auttaa lasta myöhemmin lukutaidon haltuun ottamisessa. Lukemaan oppiminen on erityisen juhlan arvoinen taito. Lukutaito antaa lapselle hyvät elämän eväät. Se tasoittaa lapsen koulutietä ja antaa pohjan myös uusien kielten oppimiselle.

Aapisen lyhyistä tekstipätkistä lapsi etenee vähitellen lukemaan itsenäisesti lastenkirjoja. Lukutaidon ensivaiheisiin on tarjolla paljon vaihtoehtoja. Aikuisen on hyvä etsiä lapsen kulloistakin lukutaidon tasoa vastaavia kirjoja. Aiheiltaan turhan haastavat, juonenkäänteiltään monimutkaiset tai sivumääränsä vuoksi liian paksut kirjat synnyttävät lapsessa turhautumista, koska lukeminen vaatii vielä paljon keskittymistä. **Lukutaidon alkuun suunnattu helppolukuinen lastenkirja** on parhaimmillaan täysipainoinen kokonaistaideteos, jossa kuva ja teksti toimivat yhteen siten, että lapsi ei malta jättää tarinaa sikseen, vaan hän haluaa lukea kirjan loppuun asti.

Helppolukuisessa kirjassa lapsen sormi mahtuu rivien väliin seuraamaan riittävän isokokoisen tekstin etenemistä. Kuva vahvistaa luetun ymmärtämistä: lapsi saa kuvasta varmistuksen siihen, että on tulkinnut lukemansa oikein eli kuva kertoo saman kuin teksti.

Joskus kuva antaa myös vinkkejä tekstin tulkintaan. Monet kuvakirjat soveltuvat lyhyen muotonsa ja runsaan kuvituksensa ansiosta hyvin lukutaidon alkuvaiheeseen.

Ilo uudesta taidosta kannattaa aina jakaa perheenjäsenten ja muiden läheisten kanssa. Luistava lukutaito ei synny hetkessä ja uutta taitoa on syytä treenata jatkuvasti. Lapsi voi lukea ensin kirjaa ääneen sisarukselle tai vanhemmalle, ja kun hän väsyä, vaihdetaan lukuvuoroa. Lapselle on hyvä hankkia lukutaidon alkuun myös omia kirjoja, joihin hän voi lyijykynällä merkitä, mihin saakka on lukemisessaan edennyt. Lukunopeus kasvaa varkein, ja pian lapsi lukee kirjan loppuun ilman lepotaukoja.

Lukutaidon alkuvaiheessa lapsi käyttää vielä paljon aikaa mekaaniseen lukemiseen eikä lukemisen työläyden takia välttämättä pysty sisäistämään kaikkia tekstin sävyjä. Siksi on tärkeää, että aikuinen jatkaa ääneen lukemista ja tarinoiden kertomista vielä senkin jälkeen, kun lapsi jo osaa itse sujuvasti lukea. Näin lapsi saa tempautua myös sellaisiin kirjoihin ja seikkailuihin, jotka olisivat vielä pitkään hänen lukunopeutensa ja taitojensa ulottumattomissa. Tutkimusten mukaan tämä hyödyttää jopa vielä 13-vuotiasta varhaisnuorta. Ääneen lukemiselle ei ole yläikärajaa ja parhaimmillaan hyvän ääneen luettavan kirjan tai tarinan ääneen kokoontuu koko perhe.

Yhteisten lukuhetkien kautta vanhempi antaa lapselle aikaansa. On tärkeää, että aikuinen on lukuhetkessä sataprosenttisesti läsnä ja viestii lapselle ilmeillään, eleillään ja äänenpainoillaan, että saa itsekin tyydytystä ja iloa yhdessä luettavasta kirjasta. Ääneen lukeminen auttaa erityisen paljon sellaisia lapsia, joiden kielelliset taidot ovat syystä tai toisesta puutteelliset. Kaksikielisessä perheessä on tärkeää, että kumpikin vanhempi puhuu ja lukee lapselle omalla äidinkielellään.